

# Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv

*Småbarnsforeldre bruker mer tid til yrkes- og familiearbeid og mindre tid til fritidsaktiviteter enn folk i andre familiefaser. De siste tiårene har mødre redusert husholdsarbeidet betydelig og økt tiden til yrkesarbeid, mens fedre har foretatt forskyvninger i motsatt retning. Endringene var særlig store på 1970-tallet, men var betydelige også på 1980- og 1990-tallet. Det er dermed blitt større likedeling mellom mødre og fedre av arbeidet ute og hjemme, men kjønnsforskjellene er fremdeles markerte. Mødre og fedre med helt små barn bruker mindre tid i yrkeslivet enn dem med noe større barn, og denne forskjellen ser ut til å ha økt noe på 1990-tallet.*

---

Ragni Hege Kitterød

---

Artikkelen er en omarbeidet versjon av en artikkel publisert i magasinet på SSBs internettsider 21. mai 2002.

Småbarnsfamiliers dagligliv er betydelig forandret de siste tiårene. Både mors- og farsrollen er utvidet og endret. Kvinner har økt sin yrkesdeltakelse betraktelig, og menn forventes å delta mer hjemme enn før. Foreldres tilpasninger i yrkes- og familieliv er resultat av diskusjoner og overveielser innenfor det enkelte par, men må også sees i lys av de rammebetingelser man handler innenfor. Både familiepolitiske bestemmelser og forhold i yrkeslivet legger føringer på hvilke løsninger som velges. De siste tiårene, og særlig på 1990-tallet, er det gjennomført flere reformer som kan tenkes å påvirke foreldres tidsbruk ute og hjemme. Mens det på 1970- og 1980-tallet var et viktig anliggende å legge til rette for yrkesarbeid blant mødre, var det på 1990-tallet sterkt fokus på å få fedre til å engasjere seg mer hjemme.

På 1980- og 1990-tallet ble den lønnede fødselspermisjonen betydelig utvidet. Det var også en kraftig vekst i tallet på barnehageplasser. På 1990-tallet fikk vi dessuten tidskonto, fedrekvote og kontantstøtte. Ordningen med tidskonto åpner for et mer fleksibelt uttak av fødselspermisjonen og gir mulighet for mer smidige tilpasninger mellom familie- og yrkesliv mens barna er små. Med en egen fedrekvote i fødselspermisjonen har man ønsket å øke menns deltakelse hjemme. Selv om kvoten bare omfatter fire uker, har intensjonen vært at den skulle virke som en slags "katalysator" slik at fedre deltar mer også når barna blir større. Målet med kontantstøttereformen har blant annet vært å gi foreldre mer tid til omsorg for egne barn og større valgfrihet med hensyn til tilsynsform (St.prp. nr. 53 1997-98). Ordningen innebærer at foreldre med barn i alderen 1-2 år som ikke bruker statlig subsidiert barnetilsyn, får utbetalt et månedlig beløp som i utgangspunktet tilsvarte statstilskuddet til en barnehageplass. Reformene har altså hatt ulike og til dels sammensatte innretninger og siktemål, og noen av dem kan antas å påvirke foreldres tilpasninger i ulike retninger. Eksempelvis vil fedrekvoten kunne bidra til at fedre bruker mer tid hjemme, mens kontantstøtten mer sannsynlig trekker i retning av en tradisjonell kjønnsarbeidsdeling. Både økt fleksibilitet og valgfrihet, større likedeling av yrkes- og familiearbeidet mellom mødre og fedre, og mer tid til barna, har altså vært sentrale målsettinger i familiepolitikken på 1990-tallet. Flere av reformene har særlig vært rettet mot foreldrene til de minste barna.

Denne artikkelen viser noen hovedtrekk ved endringene i småbarnsforeldres tidsmønster basert på Statistisk sentralbyrås (SSBs) tidsbruksundersøkelser 1971-2000.<sup>1</sup> Undersøkelsene er gjennomført med omtrent ti års

Ragni Hege Kitterød er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (rhk@ssb.no).

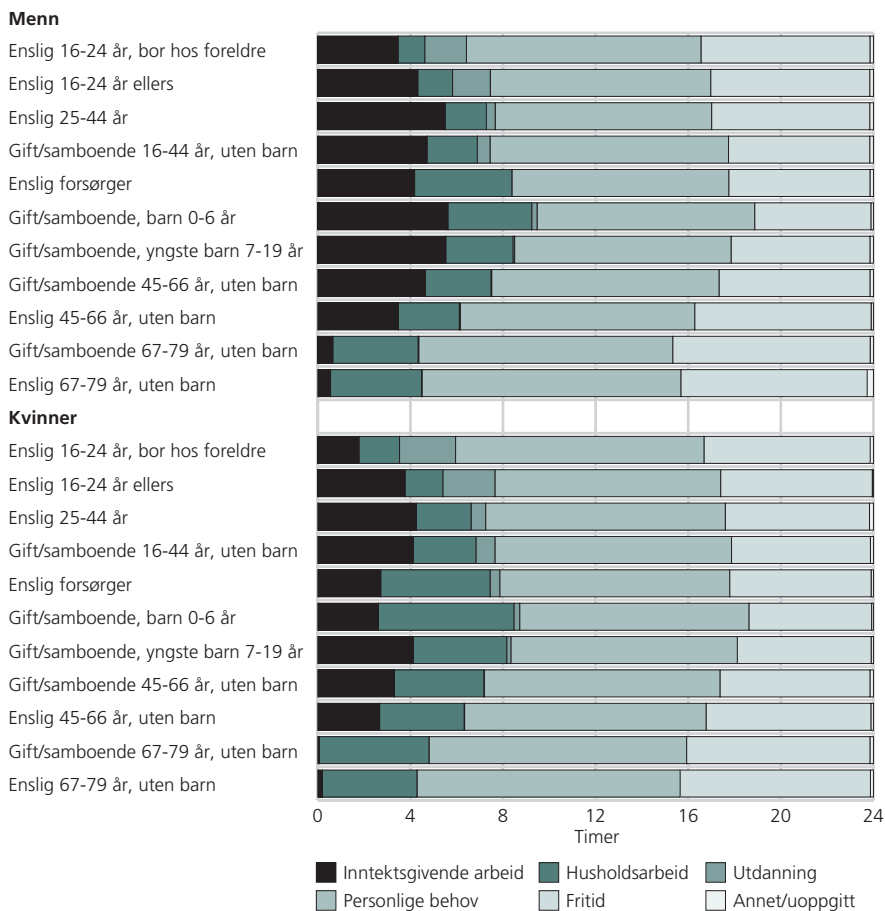
mellomrom og kan selvsagt ikke si noe om effekten av enkeltreformer. De utviklingstrekkene som beskrives kan sees som summerte virkninger av mange ulike forhold, både i arbeidsmarkedet, politikken, den offentlige debatten ellers, og av foreldres preferanser og valg. Tidsbruksundersøkelser gir et samlet bilde av folks aktiviteter og regnes som den beste datakilden for å belyse tid til hus- og omsorgsarbeid (Gershuny 2000). Opplysningene hentes inn ved at et utvalg av befolkningen fører dagbok over sine gjøremål og sitt samværmønster i to døgn. Datainnsamlingen går over et helt år. Opplegget av undersøkelsene er nærmere beskrevet i tekstrammen. Etter som det er forholdsvis få enslige mødre og fedre i utvalgene til disse undersøkelsene, viser vi her tall kun for gifte/samboende foreldre. Som småbarnsforeldre regnes dem som har barn 0-6 år i husholdningen.

### Mest arbeid og minst fritid blant småbarnsforeldre

Figur 1 gir en oversikt over tidsmønsteret blant menn og kvinner i ulike familiefaser.<sup>2</sup> Det er skilt mellom fem hovedtyper av aktiviteter, nemlig inntektsgivende arbeid, husholdsarbeid, utdanning, personlige gjøremål og fritidsaktiviteter. Tallene er gjennomsnitt for hele året og for alle personer i de enkelte kategorier. De omfatter både dem som har utført en aktivitet i løpet av en dag, og dem som ikke har utført aktiviteten. Ved å multiplisere gjennomsnittet per dag med sju får vi gjennomsnittet per uke. Husholdsarbeid omfatter både vanlig husarbeid, aktivt omsorgsarbeid, vedlikeholdsoppgaver, innkjøp og annet familiearbeid.

Både blant menn og kvinner er det slik at småbarnsforeldre bruker mer tid til familie- og yrkesarbeid og mindre tid til fritidsaktiviteter enn folk i de fleste andre faser. Summen av tid til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning kalles ofte samlet forpliktet tid eller samlet arbeidstid. Både småbarnsfedre og småbarnsmødre har altså lengre samlet arbeidstid enn andre menn og kvinner. Småbarnsmødre skjærer betydelig ned på tiden til yrkesarbeid, men bruker langt mer tid enn kvinner i andre faser til husholdsarbeid. Der er rimeligvis først og fremst omsorgsarbeidet for barn som tar mye tid i denne fasen. Småbarnsfedre bruker ikke mindre tid til yrkesarbeid enn menn i andre faser, men bruker derimot mer tid til husholdsarbeid. Foreldre har selvsagt tilsyn med og omsorg for barna også i deler av fritiden og under en del personlige gjøremål. Dersom vi tar hensyn til dette, er forskjellen i forhold til folk i andre faser i omfanget av den forpliktete tiden enda større enn det som vises i figur 1.

**Figur 1. Tid brukt til hovedgrupper av aktiviteter blant menn og kvinner i ulike familiefaser. 2000. Gjennomsnitt per dag i timer**



Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000.

## Datagrunnlag

Tidsbruksundersøkelser gjennomføres ved at et representativt utvalg av befolkningen fører dagbok over sine gjøremål og sitt samværmønster i to døgn. Dagene er spredt over 12 måneder slik at vi får et gjennomsnittsbilde for hele året. Data-innsamlingen til den nyeste undersøkelsen løp fra 20. februar 2000 til 19. februar 2001. Tidsdagboka var delt i timinutters intervaller, og for hvert av disse noterte deltakerne sine viktigste gjøremål. I ettertid ble aktivitetene kodet etter en liste med om lag 170 kategorier. Det er altså ikke deltakerne selv, men de ansvarlige for undersøkelsen, som avgjør hva som skal regnes som husholdsarbeid, fritid, personlige gjøremål osv. Når dette gjøres på samme måte fra gang til gang, og for alle deltakere, kan vi studere endringer over tid og forskjeller mellom grupper. Reglene for kodearbeidet i den norske undersøkelsen følger de retningslinjer som er anbefalt av Eurostat (EUs statistiske kontor).

Statistisk sentralbyrå har foretatt fire store tidsbruksundersøkelser, i 1971-72, 1980-81, 1990-91 og 2000-01. Hovedpublikasjonen fra den nyeste undersøkelsen, (Vaage 2002), gir omfattende dokumentasjon av sentrale utviklingstrekk og av tidsbruk blant ulike grupper i 2000. Foreliggende artikkel fokuserer spesielt på småbarnsforeldre.

Det er vanlig å skille mellom fem hovedtyper av aktiviteter i tidsbruksundersøkelser:

- *Inntektsgivende arbeid*, som omfatter tid til yrkesarbeid og arbeidsreiser.
- *Husholdsarbeid*, som omfatter husarbeid, omsorgsarbeid, vedlikeholdsarbeid, innkjøp og reiser i forbindelse med slike gjøremål.
- *Utdanningsaktiviteter*, som omfatter undervisning og lekselesing/studier.
- *Personlige behov*, som omfatter søvn, måltider og personlig pleie.
- *Fritid*, som omfatter tid til idrett og friluftsliv, underholdning og uteliv, lesing, TV-seing og annen mediebruk, sosialt samvær og reiser i forbindelse med slike aktiviteter.
- I tillegg kommer en restkategori for andre og uoppgitte gjøremål.

Det kan av og til være vanskelig å skille klart mellom husholdsarbeid og fritid. Eksempelvis vil noen regne kakebaking som en fritidsaktivitet, mens andre ser det som husarbeid. I tidsbruksundersøkelsen legges det såkalte *trejepersonkriteriet* til grunn for å skille mellom arbeid og andre gjøremål. Aktiviteter som i prinsippet kan utføres av andre, og som frembringer en tjeneste eller et produkt, regnes som arbeid, mens andre gjøremål regnes som fritid eller personlige aktiviteter. Tanken er da at det ikke gir mening å få andre til å sove middag, ta en løpetur eller gå på kino for seg, mens man kan få andre til å handle, lage mat eller passe barn.

Det kan beregnes flere mål for tidsbruk på grunnlag av tidsdagbøkene. Det vanligste er å vise gjennomsnittlig tidsbruk til ulike aktiviteter, og for ulike grupper. Gjennomsnittstallene er da basert på alle dager i året, både hverdager, helger og ferier. Dessuten inngår både de som har utført en aktivitet i løpet av føringsdagen, og de som ikke har utført aktiviteten. Foreliggende artikkel viser gjennomsnittstall for småbarnsfedre og småbarnsmødre med barn i ulike aldre. Det er selvsagt stor variasjon også mellom ulike grupper av foreldre, men dette diskuteres ikke her. Endringer i gjennomsnittene for en gitt gruppe kan skyldes at sammensetningen av gruppen er endret, at ulike undergrupper har forandret sin tidsbruk, eller en kombinasjon av begge forhold. Eksempelvis kan en økning i mødres tid til yrkesarbeid skyldes at det er blitt flere yrkesaktive, økt arbeidstid blant de yrkesaktive, eller begge deler.

Opplegg og gjennomføring av tidsbruksundersøkelsen 2000/01 er nærmere dokumentert i Rønning (2002) og Vaage (2002), samt i deres artikler i dette nummer av Samfunnsspeilet. Det er beregnet en vekt for å justere for ulik trekkssannsynlighet i utvalget og skjvheteter i frafallet i denne undersøkelsen. Tallene for 2000 i denne artikkelen er basert på det vektete materialet, mens antall observasjoner er basert på det uvektede materialet. Beregning av vekten er dokumentert i Belsby (2002).

## Fremdeles klare kjønnsforskjeller i småbarnsfasen

Samtidig som småbarnsforeldre har mer forpliktet tid enn folk i andre livsfaser, er kjønnsforskjellene i tid til yrkes- og husholdsarbeid særlig markert blant småbarnsforeldre. Småbarnsmødre bruker i gjennomsnitt noe under halvparten så mye tid til yrkesarbeid som småbarnsfedre gjør, og dette er en betydelig lavere andel enn blant kvinner ellers. Småbarnsfedres tid til husholdsarbeid utgjør omtrent 62 prosent av den tiden mødre bruker, noe som også er en klart lavere andel enn blant personer i andre faser. Ser vi yrkes- og husholdsarbeid under ett, bruker imidlertid fedre og mødre omtrent like mye tid til arbeid. Dersom likestilling defineres som likedeling av oppgaver både hjemme og ute, slik det har vært vanlig i en del sammenhenger (f.eks. Skrede 1986), er det altså fremdeles et stykke frem til full likestilling blant småbarnsforeldre i Norge. Ut fra en definisjon av likestilling som innebærer at kvinner og menn skal ha like mye fritid og bruke like mye tid til arbeid totalt sett, har vi imidlertid høy grad av likestilling.

Det er viktig å være klar over at registrering i tidsdagbøker ofte gir et noe annet bilde av folks tid til yrkesarbeid enn hva vi får gjennom vanlige spørreundersøkelser (Robinson og Godbey 1997, Niemi 1993). I tidsdagbøkene er det bare den tiden folk faktisk er på jobb eller utfører yrkesarbeid andre steder, som kommer med. Ved fravær fra arbeidet på grunn av andre gjøremål vil den aktiviteten som faktisk utføres bli registrert. Dagbøkene er derfor mer følsomme enn vanlige spørreskjema for kortvarige og uregelmessige fravær fra arbeidet og for avvik fra den vanlige arbeidstiden generelt. Forskjellen mellom dagbok- og spørreskjemamethoden er trolig særlig stor for foreldre med små barn ettersom disse ofte har en del fravær og forskyvninger i arbeidsdagen på grunn

av syke barn eller annen omsorg. Tallene for tid til yrkesarbeid i denne artikkelen omfatter også reiser til og fra jobb.

### Store forskyvninger i foreldres tidsbruk

Både blant fedre og mødre er det skjedd betydelige endringer i tidsmønsteret de siste tiåra. Tabell 1 viser tid til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanningsaktivitet blant gifte/samboende mødre og fedre med barn i alderen 0-6 år i tiden 1971-2000. Mødre bruker i gjennomsnitt betydelig mer tid til yrkesarbeid i dag enn ved inngangen til 1970-tallet, mens tiden til husholdsarbeid er kraftig redusert. Blant fedre ser vi forskyvninger i motsatt retning. Tiden til yrkesarbeid er skåret ned, mens husholdsarbeidet har økt noe.

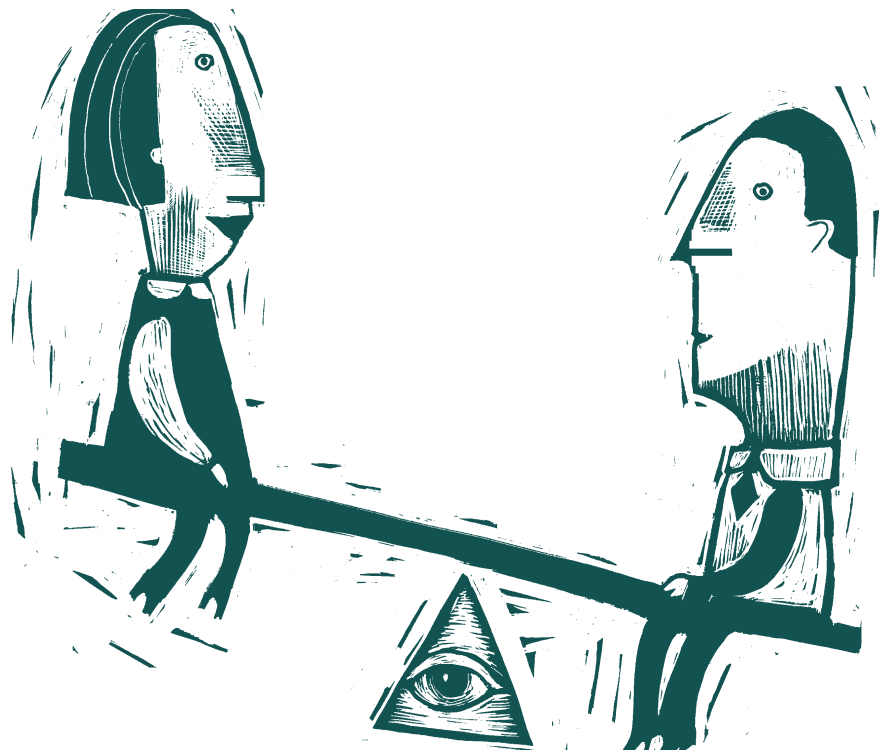
**Tabell 1. Tid brukt til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning blant gifte/samboende fedre og mødre med barn 0-6 år. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter**

	Inntektsgivende arbeid	Husholdsarbeid	Utdanning	Antall observasjoner
<b>Fedre</b>				
1971 .....	6.24	2.31	0.15	430
1980 .....	5.25	3.06	0.09	602
1990 .....	5.38	3.26	0.08	514
2000 .....	5.37	3.37	0.14	487
Endring 1971-2000 ..	-0.47	+1.06	-0.01	
Endring 1990-2000 ..	-0.01	+0.11	+0.06	
<b>Mødre</b>				
1971 .....	0.52	7.54	0.05	491
1980 .....	1.27	6.55	0.05	630
1990 .....	1.54	6.36	0.14	606
2000 .....	2.37	5.51	0.15	508
Endring 1971-2000 ..	+1.45	-2.03	+0.10	
Endring 1990-2000 ..	+0.43	-0.45	+0.01	

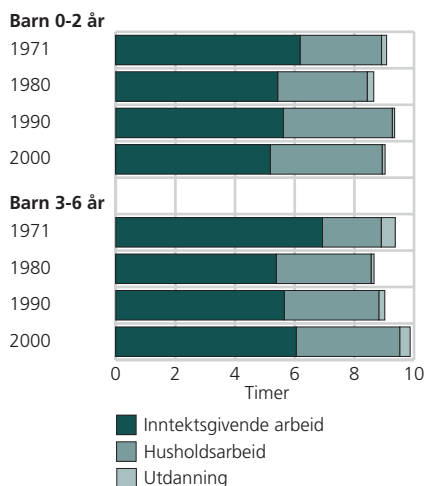
Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

I gjennomsnitt bruker småbarnsmødre nå vel 2 1/2 time per dag til yrkesarbeid, eller vel 18 timer per uke. Dette er 1 time og tre kvarter mer per dag, eller vel 12 timer mer per uke, enn hva mødre brukte i 1971. Disse tallene er altså gjennomsnitt for alle, både yrkesaktive og ikke-yrkesaktive mødre, og for alle dager i året. Økningen i tiden til yrkesarbeid var betydelig både på 1970-, 1980- og 1990-tallet. Dagens småbarnsmødre bruker derimot atskillig mindre tid til husholdsarbeid enn mødre på begynnelsen av 1970-tallet. Gjennomsnittet per dag er nå 5 timer og 51 minutter. Dette er vel 2 timer mindre per dag, eller nesten 14 1/2 time mindre per uke, enn for mødre i 1971. Nedskjæringen i husholdsarbeidet var særlig markert på 1970-tallet, men har vært betydelig også de senere tiårene. Sammenlignet med mødre i 1990 bruker dagens mødre 45 minutter mindre til husholdsarbeid per dag, eller 5 timer og ett kvarter mindre per uke.

Dagens småbarnsfedre bruker om lag 3 1/2 time per dag til husholdsarbeid, og dette er vel 1 time mer enn i 1971. Økningen var særlig sterk på 1970-tallet og fortsatte i noe svakere form i de to påfølgende tiårene. Det har derimot vært en viss reduksjon i fedres tid til yrkesarbeid. I gjennomsnitt bruker dagens fedre om lag tre kvarter mindre til yrkesarbeid per dag enn fedre i 1971. Hele denne nedskjæringen fant sted på 1970-

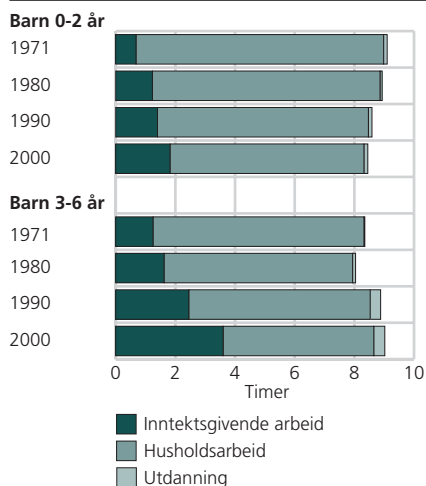


**Figur 2. Tid brukt til inntektsgivende arbeid, husholdsarbeid og utdanning blant gifte/samboende småbarnsfedre, etter yngste barns alder. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer**



Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

**Figur 3. Tid brukt til inntektsgivende arbeid, husholdsarbeid og utdanning blant gifte/samboende småbarnsmødre, etter yngste barns alder. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer**



Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

tallet og må sees i sammenheng med at normalarbeidstiden ble satt ned i dette tiåret. Til tross for reformer for å få fedre til å engasjere seg mer hjemme, ser det altså ikke ut til at småbarnsfedre i 2000 brukte mindre tid til yrkesarbeid enn småbarnsfedre i 1990.

### Mindre tid på jobb for fedre med helt små barn

Flere av de familiepolitiske reformene på 1990-tallet var imidlertid særlig rettet mot foreldrene til de minste barna. I figurene 2 og 3 vises derfor tidsmønsteret til foreldre med helt små barn (barn 0-2 år) og foreldre med noe større barn (yngste barn 3-6 år) hver for seg. Bildet blir da noe annerledes enn det vi får når alle småbarnsforeldre sees under ett. Antallet observasjoner i hver gruppe blir imidlertid lavt med en såpass detaljert inndeling. Tallene må derfor tolkes med forsiktighet. For fedrenes vedkommende er tiden til yrkesarbeid redusert betydelig siden begynnelsen av 1970-tallet både for dem med helt små barn og for dem med noe større barn, men på 1990-tallet ser det ut til at utviklingen hadde motsatt retning for de to gruppene. Mens fedrene til de minste barna reduserte tiden til yrkesarbeid i dette tiåret, var det en økning blant dem med noe eldre barn. Hvorvidt nedgangen blant fedrene til de minste barna er en konsekvens av reformene i perioden, av mer yrkesarbeid blant mødre eller skyldes helt andre forhold, er usikkert. Tallene kan imidlertid indikere at barnas første leveår i økende grad medfører en viss nedtrapping i fedres yrkesinnsats, mens yrkesarbeidet økes når barna blir litt større.

Endringene i tiden til husholdsarbeid går imidlertid i samme retning for fedre med helt små barn og for dem med noe større barn. Begge grupper økte innsatsen hjemme både på 1970-, 1980- og 1990-tallet.

### Størst økning i yrkesarbeid blant mødre med noe større barn

Uansett barnas alder har småbarnsmødre økt tiden til yrkesarbeid betydelig, men også for mødre kan det se ut til at endringene er noe forskjellige for dem med helt små barn og for dem med noe større barn (figur 3). Både for 1990-tallet isolert sett, og for perioden 1971-2000 som helhet, ser det ut til å ha vært en sterkere økning i yrkesinnsatsen blant mødre med barn 3-6 år, enn blant dem med barn under 3 år. Mødre med barn 3-6 år bruker om lag 2 timer og 20 minutter mer per dag til yrkesarbeid enn hva mødre med barn i tilsvarende alder gjorde i 1971. Mødre med barn 0-2 år bruker i dag vel 1 time mer i gjennomsnitt per dag til yrkesarbeid enn mødre med barn i tilsvarende alder gjorde på begynnelsen av 1970-tallet. Endringen har altså samme retning som for dem med litt større barn, men omfanget er mindre. Når det gjelder 1990-tallet, er dette i tråd med at de familiepolitiske reformene i perioden var rettet særlig mot foreldre med barn under 3 år. Muligens har dette moderert veksten i yrkesarbeidet noe blant mødre til de minste barna.

Både mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn bruker betraktelig mindre tid til husholdsarbeid enn tidligere. For 1990-tallet kan det imidlertid se ut til at nedskjæringen var mer omfattende blant dem med noe eldre barn enn blant dem med helt små barn. Mens mødre med barn 0-2 år i dag bruker om lag 1/2 time mindre til husholdsarbeid per dag enn mødre i 1990, er forskjellen vel 1 time per dag for mødre med noe eldre barn.

## Den tidlige småbarnsfasen - en pustepause i yrkeslivet?

Ser vi mødres og fedres tidsbruk i sammenheng, ser det ut til at den tidlige småbarnsfasen i større grad enn før utgjør en slags lomme i forhold til yrkeslivet i den forstand at forskjellen mellom tidsinnsatsen til foreldre med helt små barn, og dem med noe større barn, er blitt mer markert. Tidsbruksundersøkelsene er gjennomført på utvalg av enkeltpersoner, ikke husholdninger. Vi har derfor ikke opplysninger om tidsbruk for det enkelte par. Ved å legge sammen tall for mødre som gruppe og for fedre som gruppe, får vi imidlertid et mål for den gjennomsnittlige tidsbruken blant par. Tabell 2 viser slike tall for tid til yrkesarbeid blant par i den tidlige småbarnsfasen og for dem med noe større barn. Mens mødre og fedre med barn 0-2 år i 1971 sammenlagt brukte i gjennomsnitt 1 time og 19 minutter mindre per dag til yrkesarbeid enn par med større barn, er forskjellen i dag vel 2 ½ time per dag. Dette bunner altså i at mødre med helt små barn har økt tiden til yrkesarbeid noe mindre enn andre mødre, og at det periodevis har vært motsatte utviklingstrekk i tiden til yrkesarbeid for fedre med helt små barn og for dem med større barn. Når vi ser mors og fars tidsbruk i sammenheng, ser det ikke ut til å ha vært noen nevneverdig økning i den gjennomsnittlige tiden til yrkesarbeid blant foreldre med helt små barn siden begynnelsen av 1970-tallet. Økningen i mødres yrkesarbeid oppveies her av reduksjonen blant fedre. For dem med noe eldre barn finner vi imidlertid en klar økning i tiden til yrkesarbeid både for perioden som helhet og for 1990-tallet isolert.

## Jevnere arbeidsdeling blant foreldre

Ettersom mødre og fedre har endret tiden til yrkes- og husholdsarbeid i motsatt retning, er kjønnsforskjellene betydelig redusert siden begynnelsen på 1970-tallet. For yrkesarbeid kan vi bruke mødres tid i prosent av fedres som et mål på kjønnsforskjellen i tidsbruk, og for husholdsarbeidet er det vanlig å ta fedres tid som prosentandel av mødres tid. Blant foreldre med helt små barn utgjør mødres tid til yrkesarbeid i dag 35 prosent av fedres tid, mens tilsvarende andel i 1971 var bare 11 prosent. Blant foreldre med barn 3-6 år utgjør mødres yrkesarbeid 60 prosent av fedres, mot bare 18 prosent i 1971. For foreldre med helt små barn har fedres andel av mødres husholdsarbeidstid økt fra 33 til 58 prosent siden begynnelsen av 1970-tallet. For dem med noe eldre barn har andelen økt fra 28 til 69 prosent.

## Mødre har skåret kraftig ned på det vanlige husarbeidet

Husholdsarbeidet omfatter en rekke ulike gjøremål. Vi kan skille mellom seks hovedtyper, nemlig vanlig husarbeid, omsorgsarbeid for barn,<sup>3</sup> vedlikeholdsarbeid, kjøp av varer og tjenester, annet husholdsarbeid, samt reiser i forbindelse med slike gjøremål. Som vanlig husarbeid regnes matlaging, rengjøring, rydding, vask og stell av tøy og en del andre aktiviteter. Omsorgsarbeid for barn omfatter de perioder der foreldre har notert i tidsdagboka at det å ta seg av barn er den viktigste aktiviteten i et gitt tidsintervall.

**Tabell 2. Summen av fedres og mødres tid til yrkesarbeid. Tall for gifte/samboende foreldre med barn 0-2 år, og med barn 3-6 år. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter**

	Barn 0-2 år	Yngste barn 3-6 år	Forskjell (foreldre med barn 3-6 år - foreldre med barn 0-2 år)
1971 .....	6.52	8.11	1.19
1980 .....	6.40	7.00	0.20
1990 .....	7.01	8.06	1.05
2000 .....	7.00	9.39	2.39
Endring			
1971-2000	+0.08	+1.28	+1.20

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

**Tabell 3. Kjønnsforskjeller i tid til yrkes- og husholdsarbeid blant gifte/samboende småbarnsforeldre. Mødres tid til yrkesarbeid i prosent av fedres tid, og fedres tid til husholdsarbeid i prosent av mødres tid. Tall for 1971, 1980, 1990 og 2000, etter yngste barns alder**

	1971	1980	1990	2000
<b>Mødres tid til yrkesarbeid i prosent av fedres</b>				
Barn 0-2 år .....	11	23	25	35
Barn 3-6 år .....	18	30	43	60
<b>Fedres tid til husholdsarbeid i prosent av mødres</b>				
Barn 0-2 år .....	33	39	52	58
Barn 3-6 år .....	28	50	52	69

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

**Tabell 4. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant gifte/samboende småbarnsfedre, etter yngste barns alder. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter**

	Hus- arbeid	Om- sorg for barn	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet husholds- arbeid	Reiser i forb. med husholds- arbeid	<b>Husholds- arbeid totalt</b>	Antall observa- sjoner
<b>Barn 0-2 år</b>								
1971 .....	0.37	0.39	0.42	0.17	0.19	0.12	<b>2.44</b>	307
1980 .....	0.39	1.10	0.33	0.16	0.16	0.07	<b>3.00</b>	284
1990 .....	0.39	1.33	0.34	0.17	0.25	0.12	<b>3.39</b>	288
2000 .....	0.54	1.31	0.31	0.19	0.14	0.17	<b>3.45</b>	235
Endring								
1971-2000 .	+0.17	+0.52	-0.11	+0.02	-0.05	+0.05	<b>+1.01</b>	
<b>Yngste barn 3-6 år</b>								
1971 .....	0.29	0.26	0.31	0.10	0.12	0.10	<b>1.58</b>	123
1980 .....	0.46	0.49	0.44	0.21	0.21	0.10	<b>3.11</b>	318
1990 .....	0.45	0.59	0.35	0.16	0.23	0.12	<b>3.10</b>	226
2000 .....	0.51	1.06	0.45	0.19	0.15	0.13	<b>3.28</b>	252
Endring								
1971-2000 .	+0.22	+0.40	+0.14	+0.09	+0.03	+0.03	<b>+1.30</b>	

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

**Tabell 5. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant gifte/samboende småbarnsmødre, etter yngste barns alder. 1971, 1980, 1990, 2000. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter**

	Hus- arbeid	Om- sorg for barn	Vedlike- holds- arbeid	Kjøp av varer og tjenester	Annet husholds- arbeid	Reiser i forb. med husholds- arbeid	<b>Husholds- arbeid totalt</b>	Antall observa- sjoner
<b>Barn 0-2 år</b>								
1971 .....	4.44	2.32	0.08	0.23	0.15	0.16	<b>8.18</b>	335
1980 .....	3.21	3.09	0.07	0.31	0.16	0.13	<b>7.38</b>	288
1990 .....	2.27	3.26	0.10	0.28	0.17	0.17	<b>7.04</b>	316
2000 .....	2.08	3.10	0.10	0.28	0.19	0.15	<b>6.30</b>	276
Endring								
1971-2000 .	-2.36	+0.38	+0.02	+0.05	+0.04	-0.01	<b>-1.48</b>	
<b>Yngste barn 3-6 år</b>								
1971 .....	4.40	1.31	0.06	0.22	0.09	0.15	<b>7.04</b>	156
1980 .....	3.28	1.40	0.18	0.30	0.12	0.12	<b>6.19</b>	342
1990 .....	2.45	2.09	0.15	0.28	0.13	0.15	<b>6.05</b>	290
2000 .....	2.04	1.33	0.16	0.28	0.22	0.20	<b>5.03</b>	232
Endring								
1971-2000 .	-2.36	+0.02	+0.10	+0.06	+0.11	+0.05	<b>-2.01</b>	

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Foreldre bruker selvsagt langt mer tid til omsorg for barna enn det som kommer frem gjennom en slik registrering av aktiviteter i dagbøkene. Det meste av foreldres samvær med barn foregår parallelt med andre gjøremål som for eksempel matlaging, måltider og ulike fritidsaktiviteter. Det aktive omsorgsarbeidet utgjør dermed bare en liten del av foreldres totale omsorg for barn, og refererer altså til den tiden der arbeid med barn er det primære gjøremålet.<sup>4</sup>

Blant foreldre går det meste av husholdsarbeidstiden til vanlig husarbeid og til omsorgsarbeid for barn. I tillegg brukes en del tid til vedlikeholdsoppgaver, kjøp av varer og tjenester og til reiser i forbindelse med husholdsarbeid. Sammensetningen av husholdsarbeidet er ulik for fedre og mødre, og også endringsmønsteret er forskjellig (tabellene 4 og 5). Mødre bruker langt mer tid enn fedre til vanlig husarbeid, mens fedre bruker atskillig mer tid enn mødre til vedlikeholdsoppgaver. Mødre bruker også mer tid til omsorgsarbeid enn fedre, men forskjellen er mindre her enn for husarbeidet. Foreldre praktiserer altså større likedeling av omsorgsarbeidet enn av husarbeidet. Dette mønsteret finner vi også i andre undersøkelser (Kitterød 2000).

Småbarnsmødre bruker atskillig mindre tid til vanlig husarbeid i dag enn ved inngangen til 1970-tallet. Nedgangen i husholdsarbeidet som er omtalt tidligere i artikkelen, skyldes i sin helhet denne reduksjonen i husarbeidet. Både for mødre med helt små barn og for dem med noe eldre barn utgjør forskjellen i husarbeidstid i forhold til 1971 vel

2 1/2 time i gjennomsnitt per dag, eller vel 18 timer per uke. For begge grupper er tidsinnsatsen mer enn halvert i perioden. Denne reduksjonen er så stor at enkelte har snakket om en revolusjon i dagliglivet (Langsether og Lømo 1997).

Når det gjelder direkte omsorgs-arbeid for barn, var det en klar økning i mødres tidsbruk på 1970- og 1980-tallet. Dette mønsteret med mer aktivt fokus på barna og mindre husarbeid finner man også i andre land (Sullivan og Gershuny 2001, Zuzanek 2001). På 1990-tallet kan det imidlertid se ut til at denne utviklingen er snudd. Både for mødrene med de minste barna og for dem med noe større barn var det en viss nedgang i tiden til omsorgs-arbeid dette tiåret. Foreløpige analyser av svenske tidsbruksundersøkelser tyder på at en lignende utvikling fant sted i Sverige i dette tiåret (Rydenstam 2002). For mødre i Norge var nedgangen særlig markert for dem med barn 3-6 år. Vi vet ikke sikkert hva som ligger bak denne endringen, men det er rimelig å se den i lys av den sterke økningen i antall barn i barnehage på 1990-tallet (Risberg 2001), og også av økningen i mødres yrkesarbeid. For andre typer husholdsarbeid har endringene i mødres tidsbruk vært beskjedne de siste tiårene.

### Mer hus- og omsorgsarbeid blant fedre

Mens mødre har redusert husarbeidstiden, har det vært en viss økning blant fedre. Dette gjelder både for dem med helt små barn, og for dem med noe større barn. Økningen blant fedre oppveier imidlertid ikke på langt nær nedgangen blant mødre. Som for mødre, finner vi blant fedre en betydelig økning i tiden til aktivt omsorgsarbeid for barn siden begynnelsen av 1970-tallet. Fedre med barn 0-2 år bruker om lag 50 minutter mer per dag, eller om lag 6 timer mer per uke, til omsorgsarbeid enn hva fedre med barn i samme alder gjorde ved inngangen til 1970-tallet. For dem med noe eldre barn utgjør forskjellen 40 minutter per dag, eller vel 4 1/4 time per uke. Ulikt hva som er tilfellet blant mødre, ser det ikke ut til å ha vært noen nedgang i tiden til aktiv barneomsorg på 1990-tallet blant fedre. Både for dem med helt små barn og dem med noe eldre barn var omfanget av barneomsorgen omtrent det samme i 2000 som i 1990. For andre typer ulønnet arbeid finner vi forholdsvis små endringer i fedres tidsbruk siden 1970.

### Oppsummering

Småbarnsforeldre ser rimeligvis ut til å ha en travlere hverdag enn folk i de fleste andre familiefaser. De bruker mer tid til yrkes- og familiearbeid og har mindre tid til fritidsaktiviteter. Dette er også den fasen der kjønns-arbeidsdelingen er mest markert, noe som har sammenheng med at mødre trapper ned innsatsen i yrkeslivet i langt større grad enn fedre, og øker tiden til familiearbeid mer.

Både for mødre og fedre har det vært store endringer i dagliglivet de siste 30 årene. Mødre har økt tiden til yrkesarbeid betydelig, mens husholdsarbeidet er kraftig redusert. Det er først og fremst det vanlige husarbeidet som er skåret ned. På 1970- og 1980-tallet så man en økning i tiden til aktivt omsorgsarbeid for barn blant mødre, men denne utviklingen ser ut til

1. Utviklingen for foreldre på 1970- og 1980-tallet er tidligere beskrevet bl. a. i Lømo (1999), Kitterød og Lømo (1996), Kitterød og Opdahl (1992) og Kitterød (1992). Endringer i foreldres arbeidstid på 1990-tallet diskuteres også i artikkelen *Strammere tidsklemme?* i dette nummer av Samfunnsspeilet. Fremstillingen der er basert på SSBs arbeidskraftundersøkelser der data samles inn gjennom intervjuer. Dette kan gi et noe annet bilde av tid til yrkesarbeid enn dem som fremkommer gjennom dagbok-baserte tidsbruksundersøkelser. Dagbøkene er mer følsomme enn intervjudata for små avvik fra den vanlige rytmen, både når det gjelder fravær og ekstraarbeid. Tallene for tid til yrkesarbeid i foreliggende artikkel omfatter dessuten også reisetid til og fra jobb. Videre fanger dagbokmetoden også opp arbeid utført av ikke-sysselsatte personer. Tidsbruksundersøkelser i de fleste land viser nemlig at også de som oppgir at de ikke er yrkesaktive, faktisk bruker en del tid til yrkesarbeid (se f.eks. tabell 1.9 i Vaage 2002).

2. Kjennermerket familiefase grupperer personer etter alder, samlivsstatus og om de har hjemmeboende barn eller ikke. Alderen på barna er her regnet ut fra alder ved utgangen av året. Enslige omfatter ugifte og før-gifte personer som ikke er samboende. Det refererer altså ikke til om man bor alene eller ikke, men til om man lever i et parforhold eller ikke.

3. Mens omsorgsarbeid i hovedpublikasjonen fra tidsbruksundersøkelsen 2000/01 (Vaage 2002) omfatter aktiv omsorg for både barn og voksne, har jeg i denne artikkelen skilt ut omsorgsarbeid for barn spesielt. Omsorg for voksne er klassifisert under *annet husholdsarbeid*. Tallene for tid til omsorgsarbeid for barn i 2000 er noe høyere i denne artikkelen enn dem som gis i hovedpublikasjonen fra undersøkelsen, og tallene for reiser i forbindelse med husholdsarbeid er noe lavere. For å få mest mulig sammenlignbare tall med tidligere tidsbruksundersøkelser, har jeg her regnet den tiden foreldre bruker til henting og bringing av barn i ulike sammenhenger som omsorgsarbeid, og ikke som reisetid, slik det er gjort i hovedpublikasjonen. Inndelingen der er i tråd med hva som anbefales av Eurostat (EUs statistiske kontor).

4. På grunnlag av deltakernes opplysninger i tidsdagboka om hvem de var sammen med i hvert enkelt tidsintervall, kan man konstruere mål for tid tilbrakt sammen med barn i ulike aldersgrupper. Dette er et langt videre mål for omsorg enn det som kommer frem gjennom registreringen av aktiviteter i dagboka. I tabell 9.8 i hovedpublikasjonen fra undersøkelsen 2000 gis slike tall for tid sammen med barn blant foreldre med barn i ulike aldre (Vaage 2002).



## Litteratur

Belsby, Liv (2002): Publikasjon om beregning av vekter i tidsbruksundersøkelsen 2000/01 (under arbeid).

Gershuny, Jonathan (2000): *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford University Press.

Kitterød, Ragni Hege (1992): Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før. *Samfunnsspeilet*, årg. 6 (3): 5-11.

Kitterød, Ragni Hege (2000): Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede. *Samfunnsspeilet*, årg. 14 (3): 34-47.

Kitterød, Ragni Hege og Stein Opdahl (1992): Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna. *Samfunnsspeilet*, årg. 6 (2): 2-9.

Kitterød, Ragni Hege og Aase Lømo (1996): Småbarnsforeldres tidsbruk 1970-90. I Berit Brandth og Kari Moxnes (red): *Familien i tiden*. Oslo: Tano.

Langsether, Åsmund og Aase Lømo (1997): *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970-1990*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 10/97.

Lømo, Aase (1999): *Jo mer vi er sammen... Samværs-mønster i familier med småbarn og i familier med tenåringsbarn 1980-1990*. Rapport 8/99. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Niemi, Iris (1993): Systematic Error in Behavioral Measurement: Comparing Results from Interview and Time Budget Studies. *Social Indicators Research*, vol. 30 (2-3): 229-244.

Risberg, Terje (2001): *Barnehager: Fortsatt vekst tross reform og kontantstøtte*. Valgaktuelt på SSBs hjemmesider 19. mars 2001. (<http://www.ssb.no/emner/00/01/10/valgaktuelt>).

Robinson, John P. og Geoffrey Godbey (1997): *Time for Life. The Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, University Park.

Rydenstam, Klas (2002): *Utvecklingen under 1990-talet, sammanfattning*. Upublisert manus basert på analyser av Statistiska Centralbyråns tidsanvändningsundersökningar 1990/91 og 2000/01.

Rønning, Elisabeth (2002): *Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelse 2000/01. Dokumentasjon og resultater fra intervjuet*. Notater 2002/26, Statistisk sentralbyrå.

Skrede, Kari (1986): Hvor langt er vi kommet på vei mot likestilling? I Kari Skrede og Kristin Tornes (red): *Kan vi planlegge oss til likestilling i 2010?* Oslo: Universitetsforlaget.

St prp nr. 53 (1997-98): Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Sullivan, Oriol og Jonathan Gershuny (2001): Cross-national changes in time use: some sociological (hi)stories re-examined. *British Journal of Sociology*, vol. 52 (2): 331-347.

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*. SA 52, Statistisk sentralbyrå.

Zuzanek, Jiri (2001): Parenting Time: Enough or too Little? *Isuma. Canadian Journal of Policy Research*, vol. 2 (2): 125-133.

ha snudd på 1990-tallet. Dette må sees i lys av at langt flere barn går i barnehage og at mødre bruker mer tid i yrkeslivet.

Fedre bruker noe mer tid til husholdsarbeid i dag enn på begynnelsen av 1970-tallet. Det er først og fremst tiden til vanlig husarbeid og aktiv omsorg for barn som er trappet opp. Økningen i fedres husarbeid tilsvarer imidlertid ikke nedgangen blant mødre. Det er atskillig større likedeling blant mødre og fedre av arbeidet ute og hjemme i dag enn ved inngangen til 1970-årene, men kjønnsforskjellene i tid til yrkes- og husholdsarbeid er altså fremdeles betydelige.

Det kan se ut til at den tidlige småbarnsfasen klarere enn før utgjør en pustepause i foreldres yrkesaktivitet. Foreldre med helt små barn bruker mindre tid i yrkeslivet enn dem med noe større barn, og denne forskjellen ser ut til å ha økt på 1990-tallet. Både mødre med helt små barn og de med noe større barn økte tiden til yrkesarbeid dette tiåret, men økningen var mer beskjeden blant dem med barn under 3 år enn blant dem med større førskolebarn. For fedre finner vi motsatte utviklingstrekk i perioden avhengig av yngste barns alder. Mens de med helt små barn reduserte yrkesarbeidet noe, var det en økning blant dem med større barn. Denne utviklingen er i tråd med at flere av de familiepolitiske reformene i perioden var rettet mot foreldre med helt små barn.